

ETICA - REECHILIBRARE A RELAȚIILOR OMULUI CU NATURA

Asist. drd. Caciuc Viorica
 Departamentul pentru Pregătirea Personalului Didactic
 Universitatea "Dunărea de Jos" Galați

Abstract

The present condition of the nature could be explain by doing an ecological evil upon the nature, a a result of the relation's between man and nature unbalance. The cause's explanation of this condition of nature through some morale concepts – like moral evil – represents a powerfull reason for an acological ethic. The environmental problems charateristics: universality, globality, pluridisciplinarity etc., are making feld the need og a new universal ethic, whitch coresponds to the new problems of umanity and could balance the relations between man and nature. The sources of the unbalance are to be seeked in the way it's looked and related the nature with culture, science, technics, progres. The solution is represented by the forming and development of the universal cousciousness, of a new attitude in front of nature and a new moral- ecological behavior, these are being porposes that can be achieved by a common contribution of ethics and education.

1. Introducere

În lucrarea de față ne propunem să abordăm dezechilibrul și echilibrul (reechilibrarea) drept componente fundamentale ale raporturilor dintre umanitate și natură; ele sunt componente esențiale ale oricăror raporturi cu natura ale organismelor vii; ele însă se manifestă, fie succesiv, fie concomitent și în raporturile natură – natură, în conexiunile sistemelor dintre componentele (elementele, fenomenele etc.) acesteia. Dar mai semnificativ și cu urmări mai grave este dezechilibrul om – natură – care se manifestă direct (prin intervenția nemijlocită a omului asupra mediului înconjurător) și indirect (adică prin intermediul dezechilibrului dintre componentele naturii. A doua categorie de raporturi, în sens strict, face obiectul ecologiei; însă la modul general al cunoașterii ele sunt cercetate de filozofie – îndeosebi de filosofia naturii. Cât privește perspectiva comportamentului omului față de natură, ele sunt cercetate specific de etică. Privite global, raporturile echilibrului, dezechilibrului și al reechilibrării acestor raporturi om – natură, constituie obiectul unor cercetări interdisciplinare, și anume ale eticii ecologice.

Fiind o problemă concretă, particulară de etică, ea face obiectul unei etici aplicate, iar strategia noastră este de a invoca anumite principii morale, mai bine zis, a anumitor teorii morale pentru a vedea cum se aplică acestea în cazul respectiv. Cu alte cuvinte, nu ne propunem să elaborăm teorii sau principii morale, ci, mai degrabă, să abordăm din perspectiva acestora situații și cazuri concrete, mai precis, problema dezechilibrului și echilibrului (reechilibrării) raporturilor dintre om și natură. Starea actuală a mediului se poate explica prin înfăptuirea unui rău ecologic asupra naturii, ca rezultat al dezechilibrului raportului dintre om și natură. Ceea ce ne propunem

este să traducem cauzele acestei stări a naturii prin unele concepte morale, cum ar fi cel de rău.

Prin rău se înțelege „tot ceea ce dăunează, insatisfacă, creează suferință, tulbură ori frânează (împiedică) evoluția normală a vieții și activității individuale sau colective a oamenilor”¹. Analizând această definiție putem afirma că răul se constituie în relația cu omul sau grupul uman, ca fiind ceea ce provoacă o influență nocivă, dăunătoare omului. Deși răul este suferit de om, tot el poate fi cel care îl provoacă – premeditat, intenționat – sau chiar îl săvârșește. Însă nu orice rău este opera conștientă a omului. Leibniz explica acest lucru prin clasificarea răului în formele sale: „Răul metafizic, fizic și moral. Răul metafizic consistă în simpla imperfecțiune, răul fizic în suferință și răul moral în păcat”². Dacă răul metafizic se datorează limitelor noastre în raport cu universul, acesta ne este neimputabil, dar dacă aceste limite se datorează nouă, lipsei efortului propriu de a reduce limitele și imperfecțiunea, atunci el ne este imputabil. În aceeași manieră, putem afirma și despre răul fizic, ce depinde de cauze naturale, necontrolabile – suferința nu este în puterea noastră, deci nu suntem răspunzători pentru ea; acest fapt se adevărește în condițiile în care suferința este provocată de noi înșine, prin neglijență, abuz, dezordine etc. O altă clasificare, mai recentă, a răului, cea a lui J. Fourastié, prezintă o altă ipostaziere a răului: răul propriu existenței (răul constituției), răul coexistenței, răul evoluției și eterogenității timpului. Răul propriu existenței / constituției, cumulând răul metafizic și răul fizic din schema lui Leibniz, are în vedere o serie de imperfecțiuni datorate unor cauze cum sunt: „un viciu

¹ I. Grigoraș – „Probleme de etică”, Editura Univ. „Al. I. Cuza”, Iași,

² G. W. Leibniz – „Eseuri de teodicee”, Editura Polirom, Iași, 1997, 1,21

de construcție, fie cosmic (sisteme solare erupând), fie ereditar; un accident intern (unul din organe devine deficitar); o uzură generală.³ Răul coexistenței are în vedere conflictele ființelor vii de pe Terra. Prin diferite metode, cum ar fi : izolarea, pedeapsa, condiționarea reciprocă a împlinirii nevoilor, ocrotirea faunei și florei, ameliorarea problemelor mediului ambiant, morala și normele din diferite subsisteme, pentru nivelul uman, coexistența devine posibilă. Pe de altă parte, evoluția este privită ca un rău în sensul că face relative existențele, unele sunt curmate prin devenire (înlocuite) de altele, încât rezultă o eterogenitate a spațiului și a timpului. Acest tip de rău poate fi diminuat prin dezvoltarea capacității de a prevedea viitorul și prin orientarea sa prospectivă asupra vieții și evoluției, deși aceasta aduce noi probleme și obstacole. Faptul că omul nu-și poate prevedea decât puțin din cursul vieții sale, responsabilitatea omului față de asemenea dimensiuni ale răului ține modul în care se raportează la sine și la mediul, sau mai bine zis, la universul din care face parte, la eforturile sale de a-și construi ordinea în care viețuiește și lucrează. În acest context, poate fi explicat și răul – greșală: răul ne este scuzabil, în măsura în care greșala se datorează imperfecțiunii sau imaturității noastre, și ne este imputabil, atunci când greșala se explică prin lipsa efortului, prin comoditate și neglijență. În ce măsură, atunci, o greșală este și un rău moral? Dar ce este răul moral?

„ Răul moral aparține conduitei umane prin care insul manifestă o anumită atitudine față de altul sau față de sine, în dezacord cu valorile ori cu exigențele morale, cu interesele sau aspirațiile legitime ale semenilor ori ale sale.”⁴ Fiind contrar binelui moral, răul moral se referă la dăunarea vieții sau activității altora sau celei proprii, contrapunerea pe sine societății sau oamenilor, lezarea intereselor societății prin actele nocive asupra mediului natural ori asupra condițiilor normale ale vieții și activității. Ca și binele, răul moral presupune participare conștientă, deliberare și premeditare, deciziile libere, dar și cele luate uneori sub presiune. Fiind apreciat, de către Fericitul Augustin, ca „singurul rău adevărat” și „infinat mai grav decât cel fizic”⁵, răul moral ține de autodeterminarea completă a omului, de conștiință și de practică, căci doar omul poate fi și rău și bun. Deși răul prin accident presupune producerea unei daune fără participarea conștiinței,

³ J. Fourastié – „Essais de morale prospective”, Gonthier, Paris, 1966, p. 134, apud. I. Grigoraș – „Probleme de etică”, Editura Univ. „Al. I. Cuza”, Iași,

⁴ I. Grigoraș – „Probleme de etică”, Editura Univ. „Al. I. Cuza”, Iași,

⁵ C. Pavel – „Problema răului la Fericitul Augustin” Edit. Institutului Biblic și de Misionarism al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1966, p. 60.

acesta poate deveni un rău cu semnificații morale, în funcție de atitudinea subiectului ce a comis fapta respectivă: de condamnare, de recunoaștere, de regret, de reparare a greșelilor comise, respectiv de nepăsare, nesimțire, de împăcare cu sine, de acceptarea faptelor inconștient săvârșite, de opoziție nejustificată față de critica celor păgubiți etc. Un astfel de exemplu ar fi contaminarea apelor Tisei și Dunării cu ceanuri, în urma accidentului de la Baia-Mare. Însă răul prin duplicitate, minciună, mascare, deghizare ajunge la cele mai elaborate forme de conștiință și preparări de ordin practic. În aprecierea și stabilirea răspunderii față de răul comis se ține cont de conținutul și urmările sale, dar și de faptele sale de conștiință și practico-atitudinale.⁶

Problema pe care ne-o punem în continuare, este în ce măsură răul ecologic este un rău moral. Dacă ne raportăm la cele două clasificări ale răului, mai sus prezentate, ne putem da seama că răul ecologic se datorează pe de o parte acțiunilor și intervențiilor exagerate și necontrolate ale omului în natură, iar pe de altă parte nu ține de puterea acestuia. Răul ecologic nu poate fi imputabil omului atunci când acesta se datorează imperfecțiunilor cosmice, conflictelor dintre viețuitoarele Terrei sau evoluției planetei, care prin transformările suferite a provocat apariția, respectiv dispariția unor specii de plante și animale- aș aminti aici epoca dinozaurilor sau adaptarea unor mamifere la mediul acvatic – sau modificări ale peisajului natural etc. De asemenea nu poate fi imputabilă omului suferința provocată de calamitățile naturale – modificări ale climei (răcirea sau încălzirea temperaturii planetei), cutremure, erupții vulcanice, inundații etc. Dar, în schimb, este imputabilă intervenția exagerată și nejustificată a omului în natură, prin exploatarea nechibzuită a resurselor naturale, prin crearea unei societăți de consum, bazată pe o ideologie antropologică ce îl face pe om să se ridice la rangul de stăpân al naturii, circumscriind naturii „rolul unei cămări inepuizabile”, care „a adus cu sine nu numai grave dezechilibre ecologice, catastrofe planetare, dar și dislocări pe plan spiritual și metafizic”.⁷ Rupându-se de mediul său organic de viață, anihilând conștiința „unei apartenențe cosmice laolaltă cu întreaga lume a vieții, sub variile ei înfățișări”, omul a dezvoltat un proiect antropologic care l-a redus la „o frântură fără orizont, încarcerându-l în iluzii demiurgice/ întoarse, în fond, împotriva substanței sale /, condamnându-l, astfel, la o viață materialist – egolatră cu singura perspectivă a deșertizării însăși a mediului său de viață.”⁸ Astfel,

⁶ I. Grigoraș, op. cit., p. 97.

⁷ Toma George Maiorescu – „Îmblânzirea fiarei din om sau Ecosofia”, Editura „Lumina Lex”, București, 2002, p. 54

⁸ Toma George Maiorescu, op. cit., p.54.

omul contemporan, printr-o mentalitate în care neglijența, comoditatea, dezordinea, abuzul, lipsa efortului, nepăsarea și acceptarea față de fapte inconștient săvârșite și chiar opoziția față de critica celor păgubiți, și-au făcut loc, se face vinovat și responsabil de răul ecologic, care este, de fapt, un rău moral. Astfel se explică de ce problematica actuală a mediului înconjurător trebuie privită și ca un rău moral.

2. Problemele mediului înconjurător în contextul problematicii lumii contemporane

Lumea este o celulă a universului și noi nu suntem celule, ci doar o parte a vieții ei. Noi vom trăi sau vom muri dacă această singură celulă moare sau trăiește.

Se afirmă că oamenii și comunitatea umană sunt subsisteme ale marelui sistem al vieții, fără a se face apel la sistemul filosofic, ideologic, la gândirea științifică și religioasă înrădăcinată pe paradigmele dominației umane peste lume. Nu degeaba se spune că: „oamenii au fost și vor fi o planetă, dar ei au fost planeta într-o nouă fază a dezvoltării sale: faza conștiinței”⁹. Tocmai de aceea, de-a lungul existenței lor oamenii au privit schimbarea ca pe un progres, fără a se gândi la pagubele care s-ar putea produce. Întotdeauna schimbarea a însemnat o revoluție a învățării umane.

E de ajuns să privim înapoi în timp pentru a înțelege că oamenii au fost mereu capabili să afecteze mediul înconjurător din care fac parte și că au existat destule lecții ce au fost învățate de comunitățile umane timpurii. Astăzi, există tendințe de a se idealiza și de a se romantiza stilul de viață ecologică a comunităților umane timpurii, urmărind doar evidențierea comportamentului pozitiv și ignorându-l pe cel negativ.

Referindu-ne pe scurt la evidențele negative și implicațiile de astăzi, putem afirma că abundența pagubelor geografice și arheologice ale mediului înconjurător este cauzată de activitățile economice ale comunităților umane timpurii, ce include:

- defrișarea (de obicei implicând arderea lemnului și pădurilor pentru a îmbunătăți vânătoarea, păstoritul și agricultura);

- stârpirea unor specii de plante și animale (prin vânătoare exagerată, prin suprapășunatul turmelor de animale, prin introducerea noilor tehnologii agricole și exploatarea incorectă a terenurilor agricole etc.);
- pagubele solului cum ar fi eroziunea, salinizarea, aciditatea și deșertificarea (cauzată de defrișări și de insuficiența practicilor agricole);
- exploatarea minieră (prelucrarea metalului a necesitat enorme cantități de lemn și cărbune ce a condus la distrugerea pădurilor și la mari scări de eroziune în unele regiuni ale globului).

Unele grupuri umane nu au supraviețuit deșertificării, inundației, foametei ori altor efecte ale pagubelor mediului înconjurător provocate de ele. Altele au supraviețuit migrând în noi teritorii. Istoria omenirii este plină de povești ale migratorilor în masă – refugiații naturii fug schimbând condițiile naturale. Căci dezechilibrul survenit între om și natură, depășea posibilitățile acesteia din urmă de supraviețuire, dar și de refacere a echilibrului. Dependența omului față de mediu era superioară și în anumite perioade se accentua.

În acea perioadă, când populația umană era mică și grupurile larg împrăștiute, migrarea putea fi o soluție viabilă, dar cu timpul, cum populația a crescut, ducând la competiție pentru teritorii favorabile existenței, această soluție nu a mai fost corespunzătoare și eficientă și într-un fel nici posibilă. Migrarea va întâmpina obstacole din ce în ce mai de nesurmontat: datorită înmulțirii populației, conflictelor și luptelor, lipsa ori restrângerea spațiilor „goale” etc.

Astăzi, se poate observa că sunt diferențe mari între pagubele mediului cauzate de oameni în trecut, față de cele din prezent. Pagubele din trecut erau de obicei limitate la regiuni locale și la comunități umane locale. Deși multe activități umane distructive puteau face viața dificilă sau chiar conduce la extinderea unor specii și a unor grupuri umane, n-au afectat sistemul planetar ca un întreg, dar în acest secol un număr de factori converg la schimbarea radicală a situației, incluzând o creștere rapidă a populației umane, sporirea consumării și competiției pentru diminuarea resurselor, sporirea puterii distructive a noilor tehnologii și eventualitatea interdependențelor la scară mondială.

Supraconsumul și sărăcia ridică imense întrebări justiției economice în relațiile dintre țările bogate și cele sărace. De asemenea se ridică imense întrebări justiției ecologice în relația oamenilor - atât din țările bogate, cât și din cele sărace – în legătură cu mediul înconjurător. Cele mai multe din anticipările creșterii populației vin din țările sărace, care întind mai departe fragilitatea lor economii și ecologii.

⁹ Patricia M. Mische – „ Toward a Pedagogy of Ecological Responsibility” – Learning to Reinhabit the Earth” în „Peace. Environment and Education”, nr. 9 / 1992, Editor: Ake Bjerstedt, p.47

Documentele Comisiei Mondiale pentru Protecția Mediului și Dezvoltare spun că sărăcia este atât cauză, cât și efect al degradării mediului: „sărăcia în masă este cea care conduce milioane de oameni la supraexploatarea solurilor, suprapășunarea pajiștilor, reducerea și chiar dispariția rapidă a pădurilor, și în special a pădurilor tropicale”¹⁰.

Tările bogate pot avea populații reduse, în schimb consumă o parte disproporționată, în favoarea lor, a rarelor resurse mondiale producând cantitativ, adesea, partea cea mai însemnată de bioxid de carbon și alte gaze care amenință în fiecare an schimbarea climei mondiale.

Trebuie ținut cont de toate acestea, căci sporirea interdependențelor mondiale fac ca cercetarea soluțiilor să fie mai complexă și chiar mai dificilă. Noi suntem într-o nouă situație istorică în care deciziile și activitățile umane într-o regiune pot afecta dramatic mediul și în altă regiune sunt binevenite din punct de vedere economic. Repercusiunile sunt mari și asupra diferitelor laturi ale vieții sociale, politice, spirituale, morale etc. ale națiunilor, popoarelor și statelor: democrația, libertatea, independența, creativitatea acestora sunt supuse inconvenientelor, limitărilor și nu rareori conflictelor cu o nouă sursă din ce în ce mai importantă. Faptul că se ajunge la pierderea unor specii și a biodiversității, la o adevărată amenințare pentru viața planetei, căci aceste specii sunt o parte din cultura noastră, dar și din complexul sistemic al întregii vieți pe Terra ridică probleme de o gravitate crescândă. Pierderile lor ar sărăci nu numai planeta, ci și spiritul uman. Dacă noi am fi trăit pe lună, ne-ar fi lipsit alte forme de viață, iar personalitățile și culturile noastre ar fi fost dezolate ca și luna.

Cultura, îndeosebi cea filosofică, este determinată să se ridice la un nou mod de a gândi securitatea și siguranța vieții, un nou sens și noi valori pentru comportamentele umane. În societatea contemporană, care este definită ca o „comunitate comunicatională”, discursul filosofic trebuie să se întemeieze pe „principiul fundamental de universalizare”, așa cum îl demonstrează J. Habermas, soluționarea problemelor fiind dată de acțiunea comunicativă. Habermas spune: „Dacă ne amintim de rolul de coordonare a acțiunii al pretențiilor normative de valabilitate a praxisului comunicativ cotidian, vom vedea atunci de ce sarcinile ce ar trebui soluționate prin argumentările morale nu pot fi rezolvate într-o manieră monologală, căci ele cer o străduință comună. Participanții, intrând într-o argumentare morală, își

continuă acțiunea lor comunicativă printr-o atitudine reflexivă, în scopul de a restabili un consens ce a fost rupt. Argumentările morale servesc, așadar, la aplanarea consensuală a conflictelor de acțiune. Conflictele din domeniul interacțiunilor conduse de norme se reduc în mod direct la un acord normativ dereglat. Acțiunea de restabilire poate consta numai în asigurarea recunoașterii unei pretenții de valabilitate, la început controversate, iar apoi deproblematizate, sau unei alte pretenții de valabilitate ce o înlocuiește pe aceasta. Acest tip de acord exprimă o *voință comună*. Dacă însă argumentările morale trebuie să dea naștere unui acord de acest tip, atunci nu e de ajuns ca o persoană particulară să mediteze dacă ar putea consimți la o normă. Nu e de ajuns nici ca toate persoanele particulare, fiecare pe cont propriu, să mediteze la acest lucru pentru ca apoi să se înregistreze voturile. Se impune mai degrabă o argumentare „reală”, la care să participe în mod cooperant toți cei vizați. Doar un proces intersubiectiv de înțelegere poate conduce la un acord de natură reflexivă: doar atunci pot participanții să știe că s-au convins împreună de ceva.”¹¹ În acest context, ne dăm seama că limbajul moral nu satisface cerințele discursului etic cerut de comunitatea comunicatională. Se simte nevoia unei etici universale, care să depășească rupturile dintre filosofia analitică și cea existențialistă, dintre știință și tehnică, așa cum constată și K. O. Apel, care preia ideile lui Habermas și le duce mai departe. Preocupat de fundamentarea unei noi etici, care să corespundă noilor probleme cu care se confruntă umanitatea, constată că aceasta se află într-o situație paradoxală: „pe de o parte este stringentă nevoia unei etici, în condițiile unei civilizații unitare instituită la scara planetei, ca urmare a expansiunii științei și a consecințelor ei tehnologice; pe de altă parte, problema filosofică a unei întemeieri raționale a unei etici nu a fost nicicând mai dificilă ca în această epocă dominată de știință, care tinde să se înțeleagă pe sine în mod scientist, ca o cunoaștere ruptă de valori.”¹² Soluția poate fi dată de faptul că „și obiectivitatea științifică liberă de valori presupune valabilitatea obiectivă a unor norme morale”, „deci este vorba despre o etică a „formării democratice a voinței prin acord (convenție)”¹³.

Nu numai cooperarea și comunicarea autentică vor dezvolta un nou mod de a gândi cu privire la siguranța vieții și securitatea națională și mondială, și

¹⁰ Patricia M. Mische – „Toward a Pedagogy of Ecological Responsibility” – Learning to Reinhabit the Earth” în „Peace, Environment and Education”, nr. 9 / 1992, Editor: Ake Bjerstedt, p.40

¹¹ J. Habermas – „Conștiință morală și acțiune comunicativă”, Editura ALL, București, 2000.

¹² A. Marga – „Introducere în filosofia contemporană”, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988

¹³ K. O. Apel – „Transformation der Philosophie, Band II, apud. A. Marga – „Introducere în filosofia contemporană”, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988

anume că pacea și dezarmarea să fie un suport al mediului înconjurător. Tradițional securitatea națională a fost gândită în termeni militari – cum să protejăm hotarele naționale de invadarea altor forțe armate. Mai recent, a fost definită în termeni economici, ca pe o capacitate a națiunii de a concura pe piețele internaționale pentru resursele greu de procurat și de a avea balanțe favorabile de comerț și plată. Securitatea ecologică a fost rareori inclusă cu o mică prioritate în matricea securității naționale. Obiectivul general al securității economice este funcționarea integrală a lumii. Securitatea militară este irelevantă dacă planeta nu poate susține viața umană.

Pagubele mediului de astăzi sunt grave și asta se datorează perspectivei invaziei militare incluzând și perspectiva folosirii armelor nucleare. De fapt unul din cele mai serioase efecte ale războiului nuclear, mai grav decât pagubele exploziei imediate, ar fi pagubele ecologice. Armele chimice, biologice și de distrugere în masă aduc, de asemenea, grave amenințări mediului, chiar dacă armele nu ar fi folosite niciodată în război, producerea, testarea și stocarea lor produc pagube ecologice (exemplu ar fi Franța cu testele armelor nucleare din Oceanul Pacific în primii ani ai ultimului deceniu din secolul trecut). După informația Națiunilor Unite, în 1980 puterile nucleare au condus la 1233 teste nucleare mondiale, distrugând ecosistemele deșertice, unele insule pacifice, contaminând viața marină și oceanică și a populației umane. Un număr nespus de oameni suferă de cancer, defecte la naștere și alte boli. În unele cazuri întreaga linie familială a murit în urma unor efecte ale iradierii sau expunerii la iradiere în urma testelor nucleare¹⁴. Deteriorarea mediului, analizată sistemic, are consecințe multiple, globale asupra destinului Terrei, asupra faunei și florei, și mai ales asupra umanității.

Fiecare activitate militară convențională este o pagubă făcută mediului. Consumul militar al cantităților de resurse naturale greu de procurat și sumele de bani imense, cooptează dezvoltarea și cercetarea științifică și tehnologică în acest scop, deși ar fi mai bine folosită la sporirea și intensificarea preocupărilor pentru protecția mediului și susținerea măsurilor ecologice. Este evident că întregul sistem al războiului a devenit respingător pentru adevărata securitate a mediului înconjurător. Astfel, progresul păcii în lume este esențial pentru securitatea mediului. Paradoxal, conversia este, de asemenea, adevărată. Dacă degradarea mediului sporește, atunci va spori și reducerea resurselor vitale, vor spori și tensiunile economice și, odată cu ele, tentația de a folosi forța militară pentru a câștiga sau

menține controlul asupra resurselor naturale, dar și asupra populației răsculate. Astfel, susținerea echilibrului ecologic este esențială pentru susținerea păcii în lume. Spre deosebire de amenințările militare sau economice, amenințările din partea mediului nu pot fi definite prin ideologia securității naționale tradiționale. Ele nu pot fi rezolvate nici prin competiția convențională pentru putere. Un stat mai puternic sau un arsenal mai puternic nu este un avantaj suplimentar. Dominația politică nu va aduce salvarea ecologică. De aceea este nevoie de o schimbare. Soluționarea problemelor ecologice impune un nou mod de a gândi, dar și de comportament. Este nevoie de un alt mod de a gândi despre securitate și anume unul care să prevadă și soluționeze amenințările mediului asupra lumii.

Deci „marile probleme cu care se confruntă omenirea în acest sfârșit de veac și de mileniu, și început de nou veac și mileniu, spunem noi, – asigurarea unei păci trainice în lume (cu prioritate prin oprirea cursei înarmărilor și trecerea la dezarmare, în primul rând la cea nucleară), lichidarea stării cronice și crescânde de subdezvoltare a majorității popoarelor globului și instaurarea unei noi ordini economice și politice internaționale, în complexitatea semnificațiilor sale, ocrotirea mediului înconjurător și ameliorarea calității sale ș.a., revoluția tehnico-științifică contemporană – au un pact deosebit asupra vieții comunităților naționale și internaționale, influențează hotărâtor desfășurarea relațiilor interstatale, se răsfrâng puternic și multidimensional asupra statutului material și spiritual, actual și de perspectivă, sub o formă sau alta, într-o măsură mai mare sau mai mică, al tuturor locuitorilor planetei”¹⁵.

Existența unor probleme care privesc întreaga planetă și a căror soluționare corespunzătoare interesează toate statele și popoarele și presupune acțiunea unită, conjugată a acestora reprezintă o realitate contestabilă. Sub raportul conținutului, întreaga omenire - de la opinia publică și până la factorii de decizie sau forurile internaționale de colaborare și cooperare – a dobândit reprezentarea clară asupra problemelor multiple și complexe pe care le ridică astăzi raporturile omului cu mediul înconjurător, a importanței resurselor naturale pentru viața și bunăstarea popoarelor și a faptului că acestea nu sunt inepuizabile. A devenit din ce în ce mai evident faptul că activitățile umane au profunde repercusiuni asupra naturii și bogățiilor sale, mai ales în condițiile în care influențele omului asupra mediului înconjurător sunt din ce în ce mai mari ca urmare a creșterii populației, a aglomerațiilor umane și dezvoltării industriilor și tehnologiilor.

¹⁴ Patricia M. Mische – „Toward a Pedagogy of Ecological Responsibility” – Learning to Reinhabit the Earth” în „Peace, Environment and Education”, nr. 9 / 1992, Editor: Ake Bjerstedt, p.43-44

¹⁵ Mircea Dușu – „Educația și problemele lumii contemporane”, Ed Albatros, Buc., 1989, p.5

Totdeauna omenirea a fost confruntată cu probleme de ordin politic, economic sau social și rar a existat o simetrie între probleme și soluții, dar niciodată în trecut colectivitatea umană nu s-a găsit în fața unui ansamblu de noutăți, de interogații și priorități de o asemenea anvergură și complexitate. După cum spune G. Văideanu, noi procese corelate fac ca acest „ghem de probleme presante” să se pună în mod frecvent și cu o insistență deosebită fiecărei colectivități umane și din ce în ce mai adesea și fiecărui membru al acestora¹⁶. Mai întâi, ritmul rapid, din ultimele decenii, cu care s-au produs schimbările de ordin politic, social și economic, a determinat schimbări și în alte domenii, ca cel profesional, demografic, cel al vieții urbane și rurale și a raportului dintre acestea. S-au produs numeroase și profunde schimbări, unele greu de controlat, și datorită apariției pe scena politică a lumii a unor noi state dezvoltate ca urmare a lichidării sistemului colonial și federal, dar și impactului realizat de explozia științifică și tehnologică, în unele domenii mai rapid decât în altele, cum ar fi cel al informaticii. În al doilea rând, este vorba de lentoarea procesului de găsire a unor soluții, datorită amplificării interdependențelor tot mai complexe între aceste probleme. În al treilea rând, este vorba despre generalizarea caracterului democratic al vieții internaționale, precum și mărirea gradului de participare a oamenilor la rezolvarea problemelor de interes comun, datorate sporirii circulației informațiilor, a apariției O.N.U. și agențiilor sale, intensificării luptei popoarelor pentru eliberare și independență ș.a. Toate acestea au condus la apariția, în ultimele decenii, a multor organizații internaționale sau regionale neguvernamentale, care și-au canalizat misiunea și activitatea spre abordarea unor aspecte ale acestor probleme, cum ar fi: protejarea mediului sau a copilului, combaterea maladiilor sau a subdezvoltării etc. Astfel, la nivel internațional s-au înființat: Programul Națiunilor Unite pentru Mediu (P.N.U.E.) – apărut în urma Conferinței de la Stockholm din 1972 -, Centrul O.N.U. pentru Așezări Umane – apărut în urma Conferinței asupra așezărilor umane de la Vancouver, Canada, 1976 -, Conferința Națiunilor Unite asupra Comerțului și Dezvoltării (C.N.U.C.E.D.), Organizația Națiunilor Unite pentru Alimentație și Agricultură (F.A.O.), Organizația Mondială a Sănătății (O.M.S.), Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare (O.C.D.E.), Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură (U.N.E.S.C.O.) – care a lansat multe programe internaționale și interdisciplinare.

¹⁶ George Văideanu – „Noile educații: răspunsuri ale sistemelor educative la imperativele lumii contemporane”, în „Noile educații”, Buletinul Cabinetului Pedagogic, nr.2/ 1986, Univ. „Al. I. Cuza”, Iași, coord.: G. Văideanu și A. Neculau, p. IV.

În fiecare an sute de cercetări sau de publicații sunt consacrate acestui ghem de probleme care se impun prin caracterul lor prioritar. Acestea relevă diversitatea punctelor de vedere și pozițiilor teoretice, în ceea ce privește identificarea acestora, caracteristicile și modul lor de rezolvare. Astfel, într-o opinie se apreciază faptul că, în substanța sa problematica mondială cuprinde probleme globale și probleme universale; ambele categorii au o importanță vitală pentru toate popoarele sau pentru majoritatea dintre ele, distingându-se unele de altele prin originea și mijloacele necesare pentru soluționarea lor¹⁷. Problemele globale exprimă în mod direct proprietățile ansamblului ce constituie sistemul global în etapa actuală a dezvoltării sale și rezolvarea lor reclamă eforturile conjugate ale întregii umanități (menținerea păcii și oprirea cursei înarmărilor, protecția și ameliorarea mediului natural, eliminarea disproporțiilor regionale în domeniul dezvoltării economice, eradicarea bolilor grave și foarte răspândite, protecția patrimoniului genetic al umanității, reorganizarea relațiilor economice internaționale, creșterea rolului organizațiilor comunității mondiale (O.N.U., U.N.E.S.C.O.). Dimpotrivă, problemele universale se ridică în unele regiuni și unele sectoare de activitate, iar soluționarea lor, care este mai ales chestiunea popoarelor și grupurilor sociale interesate, presupune, mai degrabă decât unitate, o luptă susținută (aprovizionarea alimentară garantată întregii populații, acces la îngrijirile medicale pentru toți, garanția drepturilor omului, accesul la educație și valorile culturale, asigurarea posibilităților de petrecere a timpului liber, reducerea criminalității, alcoolismului și toxicomaniei, suprimarea muncilor degradante și nocive pentru sănătate, corespondență între rata de creștere a populației și P.I.B. pe locuitor).

Într-o asemenea perspectivă, războiul, sărăcia, justiția socială, dezechilibrele ecologice și alienarea sunt considerate probleme majore cu care se confruntă în prezent umanitatea. „Soluționarea lor adecvată impune promovarea și înrădăcinarea în societatea internațională a valorilor pozitive: pacea, bunăstarea economică, justiția socială, stabilitatea ecologică și respectul identității individului și al

¹⁷ Chiar în ceea ce privește noțiunea de „problemă” internațională nu există o unitate de vedere. În timp ce autorii occidentali definesc problema, în general, ca o nevoie nesatisfăcută, în termenii autorilor sovietici se face distincție între „probleme” și „opțiuni” de dezvoltare. („Perceptions et analyses de la problematique mondiale”, „Raport du syntese 1984-1985”, Paris, U.N.E.S.C.O., p.39, apud. M. Duțu - „Educația și problemele lumii contemporane”, Ed Albatros, Buc., 1989, p. 39.

fiecărui popor.”¹⁸ U.N.E.S.C.O. a adoptat o delimitare proprie a problemelor internaționale (ținând seama mai ales de domeniile sale de competență) cuprinzând: asimetriile și inegalitățile, sistemul economic internațional, pace și cursa armamentelor, drepturile omului, mediul înconjurător și resursele naturale, comunicarea și mediile de informare în masă, știința, tehnologia și societatea, creșterea economică, identitatea culturală, educația și analfabetismul, reînnoirea valorilor¹⁹.

Identificarea dimensiunilor și a numărului de probleme cu care se confruntă omenirea în acest sfârșit de secol și de mileniu se diferențiază în funcție de pozițiile teoretico-filosofice, metodele și obiectivele adoptate și urmărite.

În ultimii ani s-au acumulat date și s-au obținut progrese semnificative, parcurgându-se într-un timp scurt un număr de etape: identificarea problemelor și determinarea specificității lor, elaborarea unor demersuri interdisciplinare și precizarea conceptelor fundamentale, lansarea unor cercetări și a unei literaturi destinate sensibilizării și informării opiniei publice, organizarea de reuniuni și adoptarea unor recomandări sau rezoluții etc. S-a ajuns la concluzia că în rezolvarea acestor probleme accentul trebuie să cadă de pe demersul specific, pe probleme, pe demersul global și interdisciplinar. Un număr de specialiști, printre ei aflându-se și Aurelio Peccei, fondatorul Clubului de la Roma, și-au îndreptat atenția spre totalitatea problemelor, spre caracterul de sistem al acestora. Astfel, s-a ajuns la conceptul de „problematică a lumii contemporane”, definindu-se cu acest termen „un ansamblu vast și complex de probleme emergente aflate în interdependență și având un caracter planetar”²⁰. „A venit timpul – spune Aurelio Peccei – să nu mai vorbim despre probleme izolate, dispartate și conflictuale, ci de o singură problemă cuprinzătoare a omenirii, afirmând o viziune responsabilă de ansamblu”²¹.

În unele domenii, evenimentele au cunoscut o evoluție rapidă iar progresele nu au ezitat să-și facă simțită prezența.

Un exemplu poate ilustra rapiditatea evoluțiilor și consistența progreselor obținute în unele domenii. În anul 1975, se organiza la Belgrad, de către UNESCO/P.N.U.E. (Programul Națiunilor Unite pentru Mediu), Colocviul Internațional, care adopta Carta de la Belgrad, „document istoric, născut dintr-un moment

istoric”²². Doi ani mai târziu, în 1977, UNESCO organiza, la Tbilisi, prima Conferință Interministerială privitoare la educația relativă la mediu, se angajau, de astă dată, autoritățile naționale și se adoptau recomandări. Peste cinci ani, în 1982, se organiza la Paris o reuniune de experți, pentru a se analiza progresele înregistrate în domeniul educației relative la mediu și perspectivele. Între timp se elaborau „module educative” și ghiduri pentru profesori, organizându-se un mare număr de școli-pilot în țări dezvoltate sau în curs de dezvoltare. Putem afirma că, cel puțin în acest domeniu s-a depășit faza de investigații și sensibilizare, găsindu-ne, sub raport pedagogic, în etapa operațională.

Această viziune globală asupra planetei a condus la un număr de constatări neliniștitoare și la atitudini imediate. Terra, care părea imensă, cu mări și oceane nesfârșite, cu resurse nelimitate, ea a devenit prea mică. Pacificul, oceanul cel mare și albastru care, timp de secole, i-a înfricoșat pe navigatori prin dimensiunile sale, este în suferință fiind marcat de semnele unei poluări agresive; resursele minerale, considerate bogății inepuizabile, au scadențe apropiate. Omul care a luptat timp de milenii pentru a învinge și a domina natura, constată în aceste decenii că, înainte de a o fi cunoscut în profunzime, el ar putea-o distruge, distrugându-se astfel și pe sine: pe pământ invadat de mașini, și de o populație în continuă creștere, flora și fauna sunt în primejdie.

Ceea ce este denumit cu expresia „problematică a lumii” reprezintă o realitate care s-a constituit rapid, apărând brusc în fața generațiilor contemporane.

Se consideră că problemele mondiale prezintă fenomene reprezentând următoarele caracteristici, după cum spune Mircea Dușu în lucrarea sa: „Educația și problemele lumii contemporane”:

- componentele lor specifice sunt, în general, puțin cunoscute;
- efectele lor se fac simțite pe termen lung și sunt persistente;
- privesc un număr mare de persoane;
- este dificil de a determina cauzele complexe ale acestora;
- se ignoră total ce gen de „soluție” le este adecvată;
- repercusiunile acestora sunt omniprezente.

În ceea ce privește eventualele soluții propuse, toate ar implica:

- un cost ridicat din punct de vedere al resurselor;

¹⁸ Mircea Dușu – „Educația și problemele lumii contemporane”, Ed Albatros, Buc., 1989, p. 45

¹⁹ Mircea Dușu – Op. cit., p.47.

²⁰ Mircea Dușu – „Educația și problemele lumii contemporane”, Ed Albatros, Buc., 1989, p.48

²¹ Mihajlo Mesarovic, Eduard Pestel – „Omenirea la răspântie”, Ed. politică, Buc., 1975, p. VIII.

²² George Văideanu – „Dimensiunile problematicii lumii contemporane”, în „Tineretul și lumea contemporană”, Ed. Junimea, Iași, 1987, p. 23-24.

- revizuire a modalităților de cooperare între interesați;
- modificare prealabilă a mentalităților și sistemului de valori.

Prin caracteristicile ei, ea nu admite nici demersul monodisciplinar și nici soluții simple sau locale.

Universalitate. Cu două – trei decenii în urmă, unele țări sau regiuni se credeau la adăpost sau în destul de îndepărtate de primejdiile sau de problemele care se ridicau amenințătoare asupra lumii. Astăzi, se admite că nici o țară dezvoltată sau în curs de dezvoltare și nici o regiune a lumii nu poate eluda probleme cum sunt poluarea, primejdiile generate de subdezvoltare și sărăcie sau de arsenalele nucleare în creștere etc. și reciproc: soluțiile nu pot fi căutate și găsite decât prin cooperare sau solidaritate.

Globalitate. Problemele de rezolvat și dificultățile de învins afectează toate sectoarele și toate aspectele societății, întocmai cum nici o țară nu se poate sustrage confruntării cu noua problematică, tot așa, nici o activitate importantă – culturală sau științifică, educativă sau productivă, turistică sau sanitară – nu poate eluda interogațiile și imperativele specifice epocii noastre.

Complexitate și caracter pluridisciplinar. O problemă dată, oricât de puternică ar fi specificitatea ei, nu poate fi analizată și explicată fără luarea în considerație a conexiunilor cu alte probleme. Mai complexe au devenit nu numai problemele științifice sau politice, ci și cele familiale și relațiile între grupuri etc. Pentru a participa și evalua, omul se vede obligat să învețe să lupte cu complexitatea și să facă uz de demersuri interdisciplinare.

Caracter prioritar. Prin gravitatea lor, probleme majore la care se fac referiri au devenit priorități de primă mărime pentru toate colectivitățile umane; prin natura lor și prin evoluțiile pe care le-au înregistrat în ultimele decenii, ele trebuie puse în legătură cu viitorul planetei și cu supraviețuirea speciei umane. Date științifice convingătoare și semnalele de alarmă nu lipsesc. Rezoluțiile și recomandările O.N.U.-lui și ale diferitelor sale agenții sunt elocvente. Și totuși, punerea în aplicație a soluțiilor înregistrează mari întâzieri.

Caracter prospectiv. Prin complexitatea și gravitatea lor aceste probleme vor afecta mai mult generațiile viitoare. Ce fel de planetă, ce fel de umanitate, ce fel de spirit uman vor moșteni copiii noștri?

Câteva exemple și date pot ilustra caracteristicile menționate mai sus. Populația globului, care în prezent depășește 6 miliarde, va fi în anul 2050 de 10 miliarde. „Creșterea radicală a consumului care va însoți această explozie demografică va pune în primejdie de moarte resursele planetei. Faptul că rata

fertilității începe să scadă în unele locuri mult prea aglomerate, cum ar fi Indonezia, nu ne poate da speranțe decât pentru cea de a doua jumătate a secolului XXI. Nimic nu se va schimba înainte de 2050 pentru că 60% din ne-europeni au acum sub 16 ani. Când puștii de astăzi vor avea copii, își vor dubla practic prezența”²³. Se prevede o penurie de apă potabilă în zonele suprapopulate, penurie care va avea consecințe negative de ordin economic, sanitar etc. și unele țări vor avea dificultăți în satisfacerea trebuințelor crescânde de apă, ale populației și ale economiei, îndeosebi în asigurarea calității apei potabile. Dacă tendințele actuale vor continua, despăduririle vor favoriza extinderea deșerturilor și progresul solurilor erodate vor duce la degradarea calității aerului, la sărăcirea unor populații²⁴. De asemenea, reducerea stratului de ozon ce se cuvine să elibereze dioxidul de carbon și alte gaze în atmosfera Terrei face ca oamenii și recoltele să fie fără protecție față de radiațiile ultraviolete, conducând la creșterea cazurilor de cancer al pielii în rândul populației umane și alterarea producției de hrană²⁵.

Este de neconceput faptul că diferitele sisteme sociale sau țări nu abordează această problematică din unghiul aceleiași filosofii sau ideologii; atât interpretările, cât și soluțiile propuse sunt foarte diferite, dar convergențele sunt din ce în ce mai numeroase, iar voința popoarelor de a apăra pacea, viața și libertatea, de a constitui o nouă ordine economică și etică internațională, de a promova cultura și valorile specifice omului și fiecărei națiuni se afirmă din ce în ce mai puternic.

În fața unor astfel de probleme, colectivitatea umană, în totalitatea ei, trebuie să adopte atitudini caracterizate prin responsabilitate, solidaritate, anticipare și deschidere spre viitor.

3. Sursele dezechilibrului dintre om și natură trebuie căutate în modul cum este privită și raportată natura la cultură, știință, tehnică, progres.

În ceea ce privește cultura, ca sursă a dezechilibrului dintre natură și om, aceasta apare încă din definirea conceptului ca fiind ceea ce ține de activitatea oamenilor și diferă de ceea ce nu este făcu

²³Nathan Gardels- „Schimbarea ordinii globale”, Ed. Antet, Prahova, 2000, p. 140.

²⁴ George Văideanu – „Noile educații: răspunsuri ale sistemelor educative la imperativele lumi contemporane”, în „Noile educații”, Buletinul Cabinetului Pedagogic, nr.2/ 1986, Univ. „Al. I. Cuza” Iași, coord.: G. Văideanu și A. Neculau, p XIX

²⁵ Patricia M. Mische – „Toward a Pedagogy of Ecological Responsibility” – Learning to Reinhabit the Earth” în „Peace, Environment and Education”, nr. 9 1992, Editor: Ake Bjerstedt, p. 42.

de om și scapă cuprinderii sale. În filosofia antică, mai exact în luminismul sofist, raportul dintre cultură și natură este privit sub forma opoziției dintre *phýsei* – *thései*, adică orice realitate culturală era cercetată prin raportarea la elementele naturale și non-naturale. În filosofia greacă *phýsis*-ul este privit ca pe un bun ce nu este instituit de oameni, ordonat și dătător de măsură. Sofiștii sunt cei care produc această ruptură dintre natură și cultură, atribuind culturii originea omenească ce rezultă din religie, limbă, stat și societate, din raporturile de putere, distrugând calitatea de dătător de măsură a *phýsis*-ului. Protagoras este cel care subliniază ideea că *phýsis*-ul este nerecognoscibil.

Platon aduce critici acestei teorii, el însuși creând o supra – natură, ce pleacă de la concepția *phýsis*-ului, și care „poate surprinsă numai în gândire – o Hiper *phýsis* – care, deși se află dincolo de naturalul cognoscibil în mod nemijlocit pe calea simțurilor rămâne totuși un *phýsis*, adică o realitate care se sustrage puterii de a dispune a omului”²⁶

Cinicii și stoicii introduc poziția naturalistă în critica culturii. Cinicii prin modul lor de viață „ în conformitate cu natura” (Diogene) se îndepărtează de normele culturii în vigoare.²⁷ Stoicii pleacă de la ideea că „viața în conformitate cu natura” reprezintă concordanța cu ordinea naturală a lumii reprezentată ca rațională și divină, ceea ce conduce la posibilitatea relativizării și judecării produselor culturale.

În epoca modernă există două orientări față de natură: una de „ neutralizare teologică a naturii, în măsura în care prin transformările conceptului de divinitate nu se mai putea socoti că natura reflectă natura divină; deoarece voința lui Dumnezeu este suverană, el a putut crea în lumea naturală și ceea ce este nerațional”, iar cealaltă orientare este de sursă pentru științele naturii, aceasta fiind „ simplu material de ordonare teoretică și utilizare tehnică”.²⁸ În filosofia luministă a secolelor al XVII-lea și al XVIII-lea raportul dintre cultură și natură capătă noi valențe în sensul că natura apare, pe de o parte, ca fiind obiectivată științific devenind prin aceasta neutralizată axiologic, iar, pe de altă parte, este vorba de raportarea normativă la ordinea naturală care are valențe pozitive – „naturalul este ceea ce este bun, sănătos și drept, ceea ce constituie prin el însuși măsură” – dar și valențe negative – „cenușul stării de natură de care omul a scăpat prin progres cultural”.²⁹

Raportul dintre natură și cultură este gândit din acest punct de vedere bidirecțional: natura este ceea ce

dă măsură, pe de o parte, și ceea ce trebuie părăsit (cu ajutorul culturii), pe de altă parte, iar cultura de vine obiectul criticii, căpătând în același timp o valoare absolută. J.J. Rousseau este fondatorul criticii moderne a culturii, teoria sa „cultura ca înstrăinare” aducând noi interpretări raportului dintre natură și cultură, și anume perspectiva naturalistă a criticii culturii. Potrivit acesteia, omul părăsește starea naturală dar fără a-și pierde natura sa proprie sau relația cu aceasta, ci doar se înstrăinează de ea, devenind ceva din afara lui, care-i este străin și care i se opune. Cultura este cea care îl înstrăinează de natură dar în același timp îl ajută să se dezvolte; prin procesul de culturalizare omului în stare pur naturală, omul se îndepărtează tot mai mult de natură, ieșirea sa din naturalitate punând bazele umanității omului. În același timp natura îi servește drept bază, etalon și ghid în dezvoltarea procesului cultural. Lucrările sale, chiar din primele propoziții, încep prin a preciza raportul dintre om și natură. Astfel, cartea „Contractul social” începe: „ Omul s-a născut liber, dar pretutindeni e în lanțuri”³⁰, iar prima frază din „Émil” este: „Tot ce iese din mâna Ziditorului este bun; totul se strică în mâna omului...Nu e mulțumit cu lucrurile cum le-a făcut natura, nici chiar cu omul, ci vrea să-l deprindă și pe el , cum se învață un cal la coardă; vrea să-l potrivească după gustul său, cum potrivești un pom în grădină.”³¹ Rousseau formulează adevărate ipoteze pe care le demonstrează mai apoi cu argumente puternice, susținând că omul în progresul său cultural a plătit cu prețul înstrăinării de propria sa natură. Întrucât cultura este propria sa creație, nimeni, în afară de el, nu poate fi răspunzător de propria sa înstrăinare. În concepția sa, culturalizarea, civilizarea și umanizarea progresivă prin crearea unei vieți mai ușoare cu ajutorul mijloacelor tehnice conduc la trândăveală, lux și risipă și implicit și la decădere morală. Cu alte cuvinte, omul este răspunzător de răul pe care și-l creează prin înstrăinarea sa față de propria natură, înstrăinare nu de ceva ce este pur și simplu străin, ci de ceva ce-i aparține și a devenit străin. Prin urmare, el spune: „Omule, nu mai căuta urzitorul răului, căci acest autor ești tu. Nu există pe lume alte rele decât acelea pe care le faci sau le suferi și amândouă acestea vin de la tine. Răul obștesc se găsește numai în dezordine și văd că sistemul lumii are o ordine care nu dezminte nicidecum. Răul individual există doar în simțirea ființei care suferă; iar acest sentiment nu natura l-a dat omului, ci el singur și l-a dat. Durerea se apropie greu de acela care, reflectând puțin, n-are aducere aminte, nici prevedere. Dați la o parte nenorocitele progrese ale omenirii, dați la o parte erorile și viciile

²⁶ H. Schnädelbach – „Cultura”, în „Filozofie. Curs de bază”, Ed. Științifică, București, 1999, p.413.

²⁷ Diogene Laertios – „ Despre viețile și doctrinele filosofilor”, Ed. Polirom, Iași, 1997, VI. 71

²⁸ H. Schnädelbach – Op. Cit. , p. 414.

²⁹ H. Schnädelbach – Op. Cit. , p. 414.

³⁰ J.J. Rousseau – „Contractul social”, Ed. Moldova, Iași, 1996,p.62.

³¹ J.J. Rousseau – „Émil sau despre educațiune”, Ed. Moldova, Iași, 1998, vol. I, p. 27.

voastre, dați la o parte opera omenească și totul va merge bine.”³² În dezvoltarea culturii, omul are acces la natură. De aceea, în modelul educațional pe care îl propune, îndemnul său este „Urmați natura”.³³ Cultura, arta nu trebuie să înlăture ceea ce a dat natura, ci să dezvolte, cu condiția de a împiedica abuzul, căci: „În acest fel arta perfecționează neconținut unelalta dată de natură”.³⁴

Kant duce mai departe modelul înstrăinării în raportul dintre natură și cultură, numai că pentru el, aceasta este văzută ca un simplu fenomen în interiorul culturii. Atât Rousseau, cât și Kant sunt de acord că omul are liber arbitru, dar Kant se diferențiază prin aceea că nu orice pornire emoțională originară poate determina calitatea morală a acțiunilor omenești, ci numai faptul deciziei voluntare luate de om.³⁵ Astfel, Kant ridică libertatea ca bază a moralei; omul poate da sau nu curs pornirilor naturale (care sunt impulsuri motivaționale) în funcție de libertatea sa de voință. Vocea propriei naturi nealterate este înlocuită cu rațiunea, ce are capacitatea de a determina voința; este vorba de rațiunea practică. Căci, spune Kant: „Omul este o ființă ce are nevoi, întrucât aparține lumii sensibile, și în această privință rațiunea lui are desigur din partea sensibilității o sarcină pe care nu o poate respinge: sarcina de a se îngriji de interesele ei și de a-și face maxime practice cu privire la fericirea din această viață și, pe cât posibil, cu privire și la fericirea unei vieți viitoare. Dar el nu este totuși într-atât animal, încât să fie indiferent față de tot ce-i spune rațiunea prin ea însăși și s-o folosească numai ca unelaltă pentru satisfacerea nevoilor lui ca ființă sensibilă. Căci o valoare deasupra animalității nu-l înalță la fel faptul că posedă rațiune, dacă aceasta nu i-ar servi decât pentru ceea ce la animale face instinctul; rațiunea nu ar fi în acest caz decât un mod special de care s-ar fi servit natura spre a înarma pe om pentru același scop pentru care ea a destinat animalele, fără a-l menī unui scop mai înalt. Deci omul are desigur nevoie, potrivit rânduielii pe care natura a întocmit-o pentru el, de rațiune, spre a lua oricând în considerare binele și durerea lui, dar el o posedă pe lângă aceasta și într-un scop mai înalt, anume nu numai să examineze ceea ce este bun sau rău în sine și asupra căruia numai singură rațiunea pură, neinteresată sensibil, poate decide, ci să distingă total această judecată de cea precedentă și să facă din ea condiția supremă a celei din urmă.”³⁶ Datorită rațiunii și libertății de a alege, omul se eliberează de starea

naturală, acum el însuși trebuind să decidă ce trebuie să fie necesar și interzis în cultură. Rațiunea îl face pe om să treacă „de sub tutela naturii la starea de libertate”, înțeleasă ca pe ceva dat da natura omului: „Natura a vrut ca omul să abstragă din sine tot ceea ce trece dincolo de ordinea mecanică a ființei sale animalice și să nu aibă parte de nici o altă fericire și împlinire în afară de aceasta pe care și le-a creat el însuși, liber față de instinct, prin propria sa rațiune”.³⁷ Prin această diferențiere pe care o face Kant față de Rousseau, cultura devine autonomă față de natură.

Secolele XIX și XX aduc noi viziuni asupra raportului dintre natură și cultură. Natura este privită ca pe o critică externă a culturii iar critica internă a culturii evidențiază un nou raport, cultură vs. civilizație (cel puțin în societate germană), cel de-al doilea termen făcând referire mai mult la tehnologie și știință, domenii care se dezvoltă neconținut și uimitor de rapid în această perioadă. Această opoziție este rezolvată prin găsirea unui numitor comun, a unui etalon care nu poate fi altul decât „viața”, căci ambele sunt forma ale vieții; „viața în condiții specific omenești”.³⁸

Viața, constituind obiectul de studiu al noului curent filosofic „filosofia vieții”, este ridicată la rangul de principiu. Reprezentanții acestui curent (W. Dilthey, H. Bergson, G. Simmel ș.a.) introduc conceptul de viață prin cel de trăire, căci viața este mai întâi trăită și în al doilea rând se regăsește în lumea externă.³⁹ „Natura este ceva străin, în vreme ce despre viața noastră *spirituală* avem cunoștințe nemijlocite. Viața *spirituală* a celorlalți oameni o putem înțelege prin analogie cu propriile noastre acte de conștiință, în măsura în care ajungem la concluzii întemeiate fie pe acțiunile lor corporale, fie pe rezultatele concrete ale acestor acțiuni. Aceasta presupune o transpunere intuitivă în trăirile celui alt... De acum încolo, conștiința nu mai poate fi înțeleasă drept ceea ce întemeiază în mod absolut, ci ea însăși este considerată ca o parte a vieții, care cuprinde mai mult decât simpla viață conștientă.”⁴⁰ În esență, filosofia vieții este o filosofie a conștiinței și pe această bază se raportează la fenomenele vieții în sens mai restrâns. Plecând de la ideea că numai trăirea sensibilă ne pune în contact cu lumea și cu noi înșine, reprezentanții filosofiei vieții accentuează importanța intuiției față de reflecție, a trăirii prelogice care stă la baza rațiunii a intelectului, atrăgându-și în felul acesta multe critici. Din această perspectivă, cu privire la

³² J.J. Rousseau – „Émil sau despre educațiune”, Ed. Moldova, Iași, 1998, vol. II, p. 100-110.

³³ J.J. Rousseau – Op. cit., vol II, p.16.

³⁴ J.J. Rousseau – Op. cit., vol II, p.257.

³⁵ H. Schnädelbach – Op. Cit., p. 419.

³⁶ I. Kant - „Critica rațiunii practice”, Ed. IRI, București, 1999, p.92.

³⁷ „Idee zu einer allgemeinen Geschichte in weltbürgerlicher Absicht”, în „Werke”, vol VI, p. 36, apud. H. Schnädelbach – Op. Cit., p. 420.

³⁸ H. Schnädelbach – Op. Cit., p. 428.

³⁹ H. Schnädelbach – Op. Cit., p. 428.

⁴⁰ A. Hügli, P. Lübcke – „Filosofia secolului XX”, Ed. ALL, București, vol. I, p. 44.

raportul dintre natură și cultură putem extrapola cum că, cultura și civilizația sunt obiectivări culturale ale vieții.

În filosofia contemporană o nouă opoziție vine să adâncească și mai mult raportul natură vs. cultură. Este vorba despre naturalism vs. relativism cultural. Dacă naturalismul promovează primordialitatea metodelor științelor naturii în rezolvarea problemelor, mai ales cele de natură psihică și socială, printr-o autointerpretare naturalistă a culturii, atunci relativismul cultural susține teza că tot ceea ce oamenii pot înțelege, cunoaște și judeca este dinainte impregnat în cultura căreia aparține, adică oameni trăiesc închiși între granițele propriei culturi.⁴¹ Ambele curente filosofice tind a fi extremiste prin ideile pe care le promovează, dar ambele nu sunt altceva decât manifestări ale culturii; căci naturalismul nu poate explica natura „în sine” fără a folosi argumente culturaliste, ci în încercarea sa de a explica și înțelege o natură normativă, naturalismul susține o filosofie a culturii. De asemenea, relativismul cultural are punctele sale slabe, prin însăși concepția sa și anume că relativitatea întâmplărilor culturale prin raportare la cadrul lor cultural conduce la o îngrădire a propriei sale culturi, socotind alte culturi decât a sa ca fiind „altele”, ceea ce a avut multiple consecințe morale și politice.

„În ansamblu, e vorba de asigurarea teoretică a unei raportări raționale a omului la originea sa culturală distinctă într-o lume despre care se poate accepta cu temei că nu este simplă natură, deoarece noi înșine participăm la configurarea ei, fiind în acest sens răspunzători pentru ea, și care evoluează tot mai accelerat către unitate, ceea ce înseamnă că deciziile și interpretările culturale „relativiste” particulare pot avea foarte repede urmări globale.”⁴²

Progresul cultural conduce la dezvoltarea științei și a tehnologiei, care adâncesc și mai mult dezechilibrul creat de cultură în raporturile dintre om și natură, prin înstrăinarea acestuia de natură și de natura umană.

Odată cu dezvoltarea științei și tehnicii, se extinde cunoașterea naturii și a legilor care o guvernează, dar și utilizarea pe scară largă a resurselor naturale în producția bunurilor necesare vieții oamenilor, în scopul creării unor condiții civilizate în societate.

Filosofii și oamenii de știință atrag atenția asupra necesității cunoașterii naturii și a consecințelor apropiate sau îndepărtate ale intervenției omului asupra naturii. Astfel, Descartes susține teza conform căreia numai printr-o cunoaștere sigură, științifică despre ceea ce este bine, voința omului poate evita probabilul și ca

regulă principală de conduită adaptarea la realitatea înconjurătoare. El subliniază importanța progresului cunoașterii, condiție necesară omului pentru a cunoaște și domina natura. „Aceasta e ținta ultimă vizată de *Discursul asupra metodei*, gândul care străbate ca un laitmotiv și concepția despre cele două morale, căci atunci când vorbește despre stăpânirea naturii, despre om ca „stăpân al naturii” (*maître et possesseur de la nature*), Descartes nu-și imagina că, înarmat cu cunoștințele cele mai precise, omul moralei definitive va încerca să înfăptuiască mai mult decât îi permit legile naturii. Și când vorbește despre natură, Descartes are în vedere nu numai natura înconjurătoare, ci totodată și acel complex de nevoi, posibilități și deprinderi prin care se definește natura umană.”⁴³ Putem desprinde de aici ideea că oamenii chiar sunt una cu natura, pentru că nu pot exista în afara mediului natural, și distincți pentru că specific nu pot fi în afara mediului social. Omul este o parte a naturii pentru că provine din cadrul naturii. Deși își desfășoară viața într-un cadru social, civilizat, acest cadru este direct legat de unul natural și anume mediul înconjurător favorabil existenței, care-i asigură esențial condițiile materiale, în parte, și calitatea vieții din toate punctele de vedere, material dar și spiritual, chiar, individual și social. Astfel, vorbim despre o întrepătrundere profundă și largă între om și natură; în felul acesta natura pătrunde adânc în viața omului și a societății nu numai datorită cunoașterii ei, cât mai ales prin valorificarea resurselor ei naturale, ca materii prime industriale și agricole dar și civilizația își lasă amprenta asupra mediului înconjurător atât prin acțiunile benefice (prin cunoașterea naturii s-a urmărit stăpânirea forțelor distructive ale naturii), cât și prin cele distructive (de exploatare irațională și transformare, schimbare a mediului natural, provocând dezechilibre ecologice sau distrugerea ecosistemelor). Se poate afirma că rolul științei este acela de a cunoaște, a transforma și a folosi natura. Numai cunoscând natura înconjurătoare ca și propria sa natură, omul poate stabili relații de conviețuire atât cu natura, cât și cu societatea. Deși oamenii de știință înțeleg prin cucerirea și stăpânirea naturii, adaptarea acesteia la nevoile umane, totuși progresul științific își pune amprenta supra sistemelor filosofice apărute în decursul istoriei, modificând concepția omului despre viață și locul său în mijlocul naturii și al societății. Știința prin descoperirile sale a permis omului să cunoască și stăpânească forțele distructive ale naturii, pe de o parte, iar pe de altă parte, a condus la îmbunătățirea calității nivelului de trai. Acest lucru ne permite să tragem concluzia că progresul științific, pe lângă această latură pozitivă, are și una negativă, aceea de transformare a naturii și societății.

⁴¹ H. Schnädelbach – Op. Cit., p. 432-433.

⁴² H. Schnädelbach – Op. Cit., p. 433.

⁴³ E. Stere – „Din istoria doctrinei morale”, Ed. Polirom, Iași, 1998, p.185.

Ori așa cum am demonstrat mai devreme omul nu poate exista fără natură și nici fără mediul social. Știința a evoluat, progresul său înregistrând și valorificând doar aspectele creative ale descoperirilor făcute. De multe ori acestea, însă, au fost folosite în scopuri nu tocmai prielnice dezvoltării vieții pe planetă. Așa ar fi faptul că aplicarea și punerea în practică a descoperirilor științifice necesită un consum foarte mare de resurse naturale, chiar dacă acest lucru conduce la ridicarea nivelului de trai, la crearea unui „confort” (iluminatul public, mijloace de transport cât mai rapide, delectarea cu emisiuni radio-TV, utilizarea calculatorului în toate domeniile și sectoarele vieții sociale), care așa cum spunea și Rousseau îl „înstrăinează” pe om de natură și care îi creează o dependență, făcându-l pe om să fie mai nepăsător și ignorant față de problemele mediului și față de răul pe care îl provoacă naturii și sieși. Un alt exemplu ar fi valorificarea descoperirilor științifice în crearea armamentelor, utilizate de multe ori în scopuri meschine, cum ar fi conflictele care se soldează cu morți și răniți, cum sunt acelea din Orientul Mijlociu sau cele din Kosovo, care, acestea din urmă, au condus atât la distrugerea unor valori culturale (cum ar fi cele musulmane), dar mai ales la producerea unor pagube iremediabile mediului înconjurător – un exemplu edificator în acest sens ar fi poluarea apelor Dunării cu minereuri feroase și neferoase, distrugând astfel ecosistemul mediului acvatic, multe specii de pești ajungând la o populație scăzută. De remarcat este faptul că știința nu sfătuește și asupra modului în care omul trebuie să procedeze în relațiile sale cu natura și societatea. Ba mai mult știința l-a făcut pe om să-și depășească condiția sa umană, luând locul lui Dumnezeu în ceea ce privește crearea vieții – exemplu ar fi aici clonarea plantelor, a animalelor și chiar a embrionului uman (1993).⁴⁴ Toate acestea ridică la rândul lor serioase probleme de morală și de etică profesională. În acest context, spusele lui George Bernard Shaw, dramaturg și critic irlandez, „știința greșește întotdeauna. Ea nu rezolvă niciodată o problemă fără a crea alte zece”⁴⁵, rămân valabile.

În concluzie, știința l-a ajutat pe om atât în a cunoaște și a stăpâni natura, cât și în a interveni într-un mod iremediabil asupra ei, creând astfel multe dezechilibre la nivelul relației dintre om și natură, dintre societate și natură, dintre om și societate.

Astfel, legătura dintre natură și știință, ca și legătura cu tehnica au evoluat și s-au dezvoltat pe măsura descifrării tainelor naturii și universului, a descoperirii legilor care guvernează natura și universul. Dacă știința are ca obiect de studiu descoperirea legilor

naturii, atunci tehnica are ca obiect stăpânirea forțelor distructive ale naturii și transformarea resurselor naturale în bunuri materiale utile societății umane. Crearea mijloacelor tehnice, de la cea mai simplă unealtă până la tehnologiile cele mai active din epoca contemporană, dovedește atitudinea activă a omului față de natură și societate. Se poate observa existența unei interdependențe reciproce între știință și tehnică, aceasta din urmă determină progresul în știință, pentru ca la rândul ei aceasta să determine progresul în tehnică. Astăzi tehnica modernă a ajuns să fie caracterizată prin tehnicitate, globalitate și potențial distructiv.⁴⁶ Tehnicitatea este dată de faptul că „sunt obiecte instrumentale raportate la scop și pentru a îndeplini anumite funcții”, ceea ce face ca obiectele tehnicii să se diferențieze de obiectele naturii, dar și de faptul că „nu sunt luate pur și simplu din natură”, ci sunt produse în cea mai mare parte cu ajutorul mașinilor, uneltelor și aparatelor.⁴⁷ Aceasta face ca tehnica modernă să fie ca o lume străină față de ambianța naturală, obiectele tehnice fiind apreciate ca mai apropiate sau mai îndepărtate după modul în care oamenii sunt mai mult sau mai puțin familiarizate cu ele. Globalitatea ne arată că tehnica se întinde în mod exploziv pe întreaga planetă, ceea ce are atât consecințe pozitive, prin creșterea gradului de civilizație în toate colțurile lumii, cât și consecințe negative, cum ar fi: creșterea gradului de probabilitate în producerea unor accidente și prin aceasta, implicit, pericolul unei catastrofe, sau nivelarea crescândă a tradițiilor și particularităților culturale, sau uniformizarea calificărilor profesionale, a proceselor de instruire și a stilurilor de viață, datorită caracterului unitar al tehnicii. Potențialul distructiv al tehnicii este caracteristica cu cele mai multe consecințe negative față de natură și față de omenire. „Surplusul potențialului de ucidere a supraarmelor ajunge nu numai pentru a distruge în mod ireversibil omenirea, ci și mari părți ale biosferei. În cazul unei disfuncționalități a sistemelor de securitate sau a unor sinergisme nefericite, o eliberare a unor microorganisme genetic manipulabile ar putea avea ca urmare o epidemie de mari proporții. Datorită amenințărilor apocaliptice nu trebuie, totuși, să cadă în uitare distrugerea cotidiană cu mijloacele tehnicii distrugerea ireversibilă a speciilor biologice prin expansiunea necontrolată a infrastructurii tehnice și a tehnificării agriculturii, distrugerea practic ireversibilă a unor peisaje întregi prin construcții tehnice neintegrate, ca și distrugerea unor culturi omenesti prin distrugerea sau înstrăinarea spațiilor ei de viață moștenite de la strămoși”.⁴⁸ În felul acesta, tehnica fac

⁴⁴ G. Ochoa și M. Corey – Op. cit., p.389

⁴⁵ G. Ochoa și M. Corey – Op. cit., p.223

⁴⁶ D. Birnbacher – „Tehnica” în „Filozofie. Curs de bază”, Ed. Științifică, București, 1999, p. 486.

⁴⁷ D. Birnbacher – Op. cit., p.486.

⁴⁸ D. Birnbacher – Op. cit., p.488.

ca lupta împotriva naturii ostile omului să devină inegală, natura nefiind numai supusă, ci și distrusă. În această luptă, de stăpânire a naturii, omul nu e înzestrat natural

să se apere, să se protejeze etc., dar are rațiune, e inteligent și prin tehnica creată înlocuiește neajunsurile naturale.

„ Cerința formulată de Descartes la începutul epocii moderne – omul trebuie să se facă cu ajutorul științei și tehnicii „domn și stăpânitor al naturii” – este văzută, astăzi, în multe privințe, drept celula germinală a acelei forme lacome de putere și violentă de stăpânire a naturii care o lasă pradă pustiirii ecologice în vederea exploatarei pe termen scurt a resurselor ei și neținând seama de conținuturile ei valorice inerente.

Considerată în mod strict, stăpânirea tehnică a naturii cuprinde trei componente sau trepte: (1) obiectivarea naturii, ca obiect al observației și teoriei, (2) explicarea fenomenelor ei prin principii cauzale, (3) dispunerea activă de ea prin intervenții tehnice îndreptate spre scop.”⁴⁹ În felul acesta natura este redusă la o materie de folosit, iar distrugerea naturii nu își are sorginea în stăpânirea ei în sine, ci în modul de stăpânire a naturii; căci natura nu-și pierde încă din demnitate prin modificările pe care le suferă în perioada cuprinsă între finele secolului al XVIII-lea și secolul al XIX-lea, ci „stăpânirea naturii este incompatibilă cu respectarea demnității naturii numai atunci când natura este violată, când i se ia suflarea vie, când ea este radical subordonată și distrusă”, cum se întâmplă în secolul al XX-lea.⁵⁰ Se pune problema dacă stăpânirea tehnică a naturii a condus la progresul omului, la creșterea eficienței prin care să fie realizate valori precum viața, sănătatea, securitatea, libertatea, prosperitatea materială, calitatea ambianței naturale, moralitatea, dreptatea, bunul gust. Filosofii contemporani susțin că nu există un raport direct proporțional între progresul tehnic și cel social, cultural și moral. Tehnica este un drog, creând omului contemporan o dependență față de ea, făcându-l să trăiască într-o lume străină, - atât de natură, cât și de propria-i natură - , o lume virtuală, care îl amăgește prin faptul că rezolvă atât de multe probleme, crezând că va putea cu ajutorul ei să rezolve toate problemele ce apar pe durată scurtă sau lungă, prin aceea că împiedicând micile catastrofe, de fapt le accelerează pe cele mari. E adevărat că în unele domenii, cum este medicina, tehnica a reușit să aducă unele ameliorări sau a reușit să repare ori să micșoreze din daunele pe care ea însăși le-a produs, dar marile probleme ale lumii contemporane demonstrează „că dispunerea de o tehnică perfecționară

nu poate înlocui schimbări fundamentale ale comportării.”⁵¹

Situația atât de alarmantă privind degradarea mediului înconjurător ce amenință supraviețuirea și existența vieții pe această planetă, a determinat pe numeroși oameni de știință să creeze modele globale ale lumii. Un astfel de model a fost propus în anii 1970 în raportul către Clubul de la Roma a grupului de oameni de știință americani de la Massachusetts Institute of Tehnology - MIT - în coordonarea lui Dennis L. Meadows, profesor de inginerie. „Acest model a permis utilizarea reprezentărilor grafice și numerice a relațiilor planetare în contextul interdependenței și interacțiunii a cinci factori critici : explozia demografică, producția alimentară, industrializarea, epuizarea resurselor naturale și poluarea.”⁵² Modelul este criticat pentru că autorii lui nu au ținut cont de faptul că în dezvoltare intervin o serie de factori sociali, progresul din știință și tehnică.

Toate modelele globale elaborate în acea perioadă tratează problema degradării mediului. În acest sens A. Peccei spunea „Cele patru principale sisteme biologice care susțin viața umană – pământurile cultivate, pășunile, pădurile și fauna oceanică – sunt supraexploatare. Mai mult, în general, ecosistemele mondiale sunt afectate și amenințate de devastări și de poluarea sistemelor umane.”⁵³

Criza ecologică se agravează și poate deveni catastrofală datorită ritmului de creștere a cursei înarmărilor nucleare, a armelor chimice și bacteriologice folosite în actele de terorism ce au loc acum la începutul celui de-al treilea mileniu.

În lucrarea elaborată de Edouard Bonnefous intitulată „Omul sau natura ?” se arată în concluzie : „ Deoarece omul și natura sunt condamnați să trăiască împreună sau să piară, trebuie să fie organizată o imensă cruciadă pentru a face din acest sfârșit al veacului al XX-lea nu o perioadă de pregătire pentru războaie apocaliptice, ci perioada renașterii omenirii și a unui nou chip de civilizație. Numai ocrotirea vieții trebuie să unească omenirea aflată în primejdie.”⁵⁴

Firește, această inițiativă întâmpină tot felul de piedici în realizarea ei, cum ar fi: ignoranța, scepticismul, indiferența, interese materialiste, profitabile.

⁵¹ D. Birnbacher – Op. cit. ,p.503.

⁵² Mihail Florescu – „ De la inechitate la dezechilibru”, în „ Problemele globale și viitorul omenirii”, Ed. Politică, Buc. 1982,

⁵³ A. Peccei – „ 100 pages pour l’avenir”, Paris, 1981,p. 66-67, apud Mihail Florescu – „ De la inechitate la dezechilibru”, în „ Problemele globale și viitorul omenirii”, Ed. Politică, Buc. 1982, p. 98.

⁵⁴ Edouard Bonnefous – „ Omul sau natura?”, Ed. Politică, Buc, 1976, p. 460

⁴⁹ D. Birnbacher – Op. cit. ,p.498.

⁵⁰ D. Birnbacher – Op. cit. ,p.499.

Existența complexității și reciprocității conexiunilor dintre om și natură impune dezvoltarea societății în condițiile echității sociale și a echității față de natură. Soluționarea problemelor mediului înconjurător se poate face prin ameliorarea relațiilor dintre om și natură, dintre societate și natură. Pentru aceasta este nevoie de un nou mod de a gândi, de o reconsiderare a sistemului de valori culturale și morale, în care natura să ocupe un loc de cinste. Alături de sistemele educaționale, etica contemporană poate interveni ameliorativ în formarea și reconsiderarea comportamentului uman față de natură. Se impune regândirea sistemului filosofic al fiecărui individ dar și a unei filosofii care să ghideze știința și tehnica în viitoarele lor strategii de dezvoltare. Se impune crearea unei noi etici care să aibă în vedere următoarele :

- realizarea unei conștiințe mondiale, cu ajutorul căreia fiecare individ să-și înțeleagă rolul său ca membru al colectivității mondiale, bazată pe valori morale noi, ca acelea de cooperare și unitate, de susținere reciprocă ;
- crearea unei noi etici în folosirea resurselor materiale, care să conducă la elaborarea unor tehnologii alternative de producție , bazate pe folosirea minimală a resurselor și pe longevitatea produselor ;
- formarea unei noi atitudini față de natură, care să se întemeieze pe armonie și nu pe cucerire ;
- formarea unui sentiment de identificare cu noile generații care vor veni, pentru ca specia umană să supraviețuiască.

Schimbările de atitudine socială și individuală necesită un nou tip de educație,

adecvată secolului în care trăim, fundamentată pe principiile transdisciplinarității. « Diferitele tensiuni – economice, culturale, spirituale – sunt inevitabil perpetuate și aprofundate de un sistem de educație întemeiat pe valori aflate în decalaj accelerat față de schimbările contemporane. »⁵⁵ În acest context se impune realizarea unei educații ecologice care să aibă în vedere dezvoltarea simțului responsabilității și solidaritatea între indivizi, țări și regiuni, indiferent de nivelul lor de dezvoltare, pentru păstrarea și ameliorarea mediului, dezvoltarea conștiinței ecologice, dezvoltarea capacității de a lua decizii, de a identifica și a pune în practică soluții pentru prevenirea și rezolvarea problemelor concrete legate de relația individului cu mediul său de viață, pregătirea cetățeanului actual și viitor pentru a influența pozitiv deciziile politice,

economice și sociale cu privire la mediu,⁵⁶ formarea unui comportament moral – ecologic.

G. Văideanu prezintă educația ecologică în contextul noilor educații (care sunt noi tipuri de conținuturi care reprezintă cel mai pertinent și mai util răspuns al sistemelor educative la imperativele generate de problematica lumii contemporane, de natură politică, ecologică, economică, demografică etc.), cu modalități practice și metodologice de realizare a acestora la nivelul curriculum-ului actual⁵⁷:

- Demersul infuzional presupune realizarea noilor educații în cadrul diferitelor obiecte de învățământ și la nivelul diferitelor dimensiuni ale educației, de exemplu, obiectivele educației relative la mediu se pot realiza prin infuzie de mesaje în cadrul unor discipline precum biologia, chimia, fizica, geografia, dar și la nivelul educației intelectuale, morale, profesionale, estetice, fizice.
- Demersul disciplinar constă în introducerea de noi discipline de studiu centrate pe un anumit tip de educație. De exemplu, educația ecologică poate să apară ca disciplină de sine stătătoare inclusă în *planul de învățământ*. Prezintă dezavantajul că poate genera fenomenul de supraîncărcare.
- Demersul modular angajează noile educații în cadrul unor discipline de studiu, sub forma unor module prevăzute în programele școlare și la nivelul unor componente ale educației. Educația ecologică, de exemplu, poate fi abordată în cadrul unui model de studiu la biologie, cu obiective prioritare educației intelectuale.
- Demersul transdisciplinar presupune înfăptuirea obiectivelor noilor educații în cadrul unor sinteze științifice pe diverse teme realizate trimestrial sau anual de echipe de profesori de diverse specialități. Aceasta implică probleme specifice în ceea ce privește formarea educatorilor (team-teaching). Exemple de teme: mediul căruia îi aparținem și în care trăim, ce va însemna Pacificul în lumea e mâine.

Noutatea provocărilor sau a problemelor conduce la noutatea răspunsurilor, după cum caracterul global al problematicii lumii contemporane determină caracterul inter- sau transdisciplinar al acestor noi conținuturi.

⁵⁵ Basarab Nicolescu – "Noi, particla și lumea », Ed. Polirom, Iași, 2002., p. 242.

⁵⁶ Mariana Momanu – "Introducere în teoria educației", Ed. Polirom, Iași, 2002, p.135-140.

⁵⁷ G. Văideanu – "U.N.E.S.C.O. – 50 – EDUCAȚIE", E.D.P., Buc., 1996, p. 66-67.

BIBLIOGRAFIE:

- Patricia M. Mische – „Toward a Pedagogy of Ecological Responsibility” – Learning to Reinhabit the Earth” în „Peace. Environment and Education”, nr. 9 / 1992, Editor: Ake Bjerstedt.
- Mircea Duțu – „Educația și problemele lumii contemporane”, Ed Albatros, Buc., 1989;
- George Văideanu – „Noile educații: răspunsuri ale sistemelor educative la imperatiivele lumii contemporane”, în „Noile educații”, Buletinul Cabinetului Pedagogic, nr.2/ 1986, Univ. „Al. I. Cuza”, Iași, coord.: G. Văideanu și A. Neculau;
- Mihajlo Mesarovic, Eduard Pestel – „Omenirea la răspântie”, Ed. politică, Buc., 1975 ;
- V. Tufescu și M. tufescu – « Ecologia și activitatea umană », Ed. Albatros, Buc., 1981, p. 34.
- George Văideanu – „Dimensiunile problematicii lumii contemporane”, în „Tineretul și lumea contemporană”, Ed. Junimea, Iași, 1987
- Nathan Gardels- „ Schimbarea ordinii globale”, Ed.Antet, Prahova, 2000
- *** Probleme globale ale omenirii, Ed. Politică,Buc., 1981
- *** Viitorul omenirii”, Ed. Politică, Buc. 1982
- Edouard Bonnefous – „ Omul sau natura?”, Ed. Politică, Buc, 1976, p. 460
- Carmen Cozma – „Elemente de etică și deontologie” Ed. Univ. „Al.I. Cuza”, Iași 1997;
- Aristotel – „Etica nicomahică”, Ed IRI, Buc, 1998
- Diogenes Laertios- „ Despre viețile și doctrinele filosofilor”, Ed. Polirom,Iași, 1997
- Williams James Earle – „ Introducere în filozofie”, Ed. All, Buc., 1999
- Ioan Grigoraș și Liliana Stan- „ Educația moral-civică (Formarea moralității și civismului)”, în „Psihopedagogie”, Ed, Spiru Haret”, Iași, 1994
- H. Schnadelbach, E. Martens – „Filozofie – curs de bază”, Ed. Științifică, Buc., 1999
- Ioan Grigoraș – „ Personalitatea morală”, Ed. Științifică și Enciclopedică, Buc., 1982
- Gilles Lipovetsky – „ Amurgul datoriei”, Ed. Babel, Buc. 1996
- G. Ochoa și M. Corey – « Ghidul cronologia al științelor », Ed. ALL, Buc., 2000
- Mircea Eliade – “Istoria credințelor și ideilor religioase”, Ed. științifică și enciclopedică, Buc., 1981
- Mihail Florescu – “ Enigmele și paradigmele materiei”, Ed. Politică, Buc., 1984
- G. Văideanu – “ U.N.E.S.C.O. – 50 – EDUCAȚIE”, E.D.P., Buc., 1996
- Basarab Nicolescu – “ Noi.particla și lumea », Ed. Polirom, Iași, 2002.,
- Mariana Momanu – “ Introducere în teoria educației”, Ed. Polrom, Iași, 2002
- Toma George Maiorescu – « Îmblânzirea fiarei din om sau ecosofia », Ed. Lumina Lex
- Ion Ignat, Spiridon Pralea – “ Econmie mondială”, Ed. Symposion, Iași,1994
- Peter F. Drucker – “Realitățile lumii de mâine”, Ed. Teora, Buc., 1999
- I. Grigoraș – „Probleme de etică”, Editura Univ. „Al. I. Cuza”,Iași, 1999
- G. W. Leibniz – „Eseuri de teodicee”, Editura Polirom, Iași, 1997
- C. Pavel-, Problema răului la Fericitul Augustin” Edit. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1966.